

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΒΑΘΜΙΔΑ

«Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στα Προγράμματα Σπουδών
και το εκπαιδευτικό υλικό Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης»

MIS: 5035543

ΕΝΟΤΗΤΑ 2

Ο ΧΡΟΝΟΣ ΚΑΙ Ο ΧΩΡΟΣ

Στυλ κύριου τίτλου

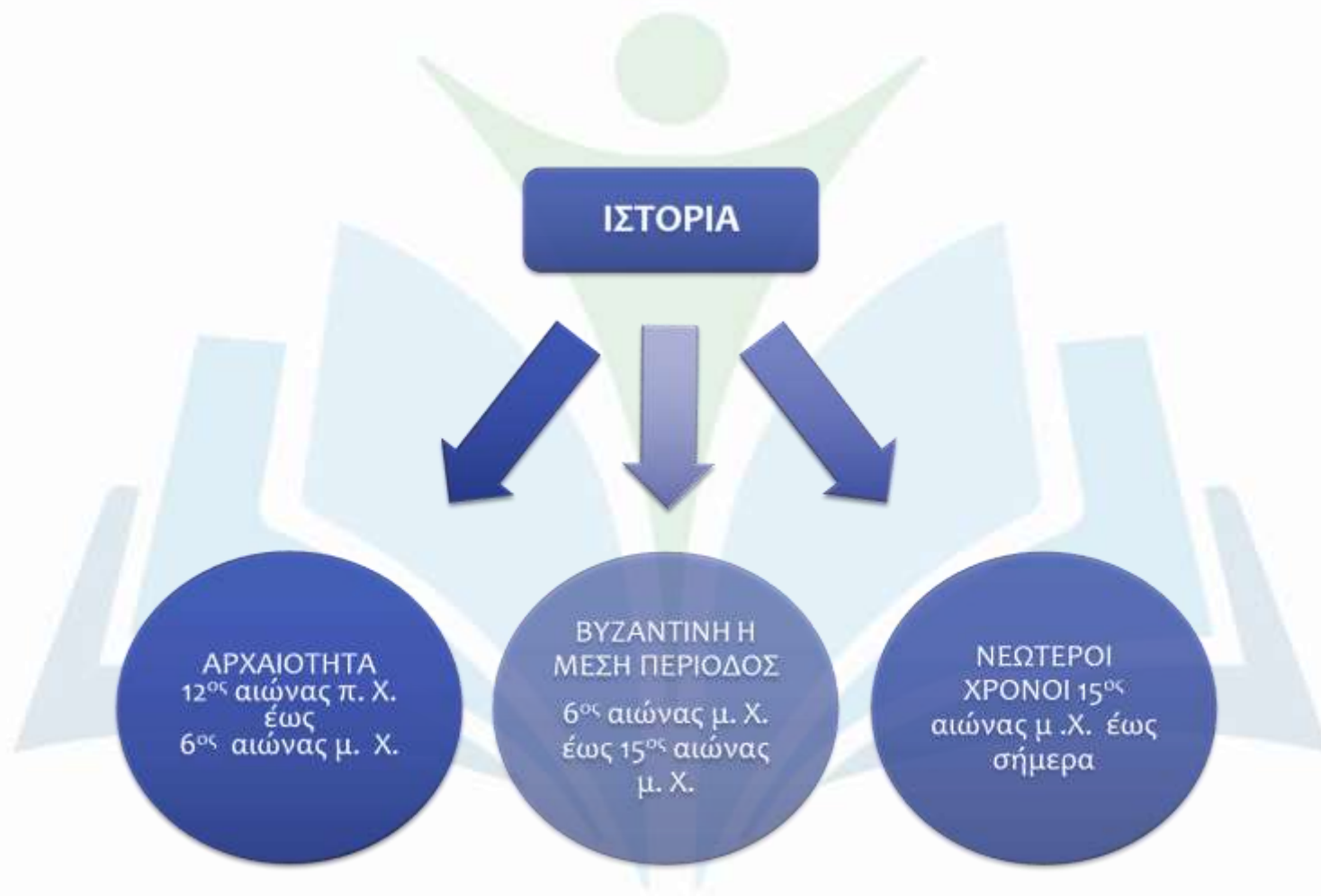
Η ιστορία είναι άρρηκτα δεμένη με το χρόνο. Σύμφωνα με τη Jordanova, «Ιστορία είναι η συστηματική μελέτη του παρελθόντος και στην καρδιά της είναι ο χρόνος» (*L. Jordanova. (2000). History in practice. London: Arnold*)

Στυλ κύριου τίτλου

Ο ιστορικός χρόνος δεν τεμαχίζεται. Ωστόσο, οι ιστορικοί υποδιαιρούν το χρόνο σε χρονικές περιόδους προκειμένου να είναι σε θέση να ομαδοποιούν ιστορικά φαινόμενα και να εντοπίζουν ομοιότητες και διαφορές.

Η πλέον αποδεκτή διαίρεση του ιστορικού χρόνου είναι η εξής:

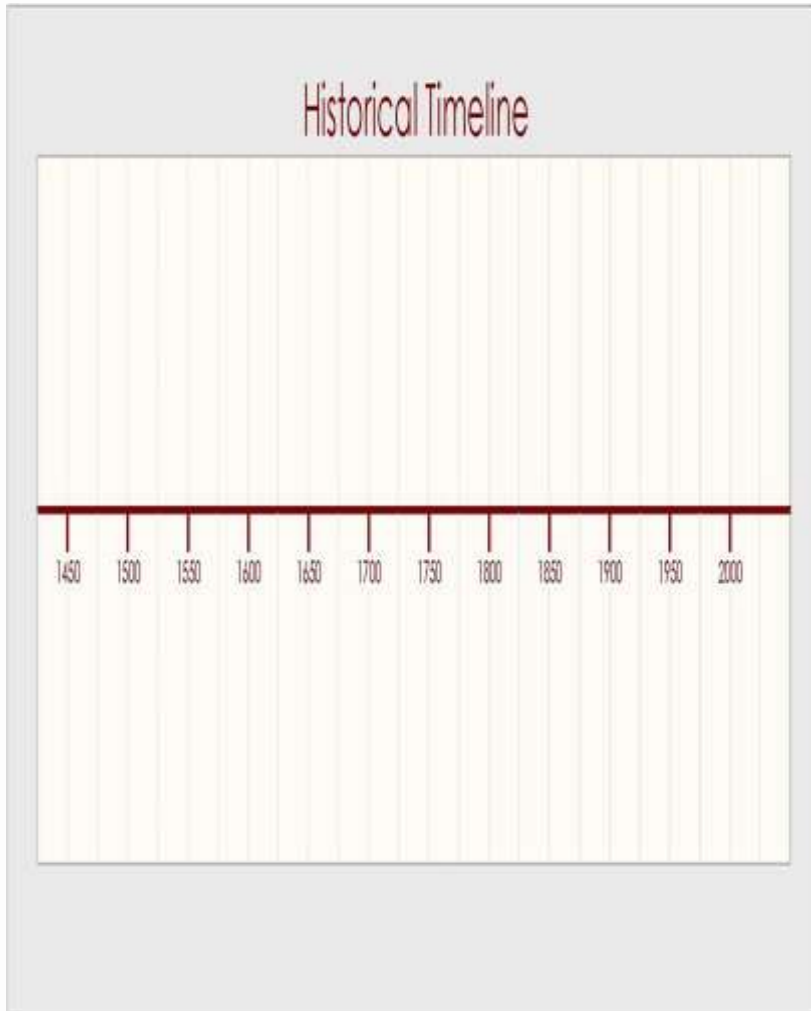

Στυλ κύριου τίτλου

Οι μείζονες αυτές χρονικές/ιστορικές αυτές περιόδους υποδιαιρούνται σε μικρότερες.

Για παράδειγμα η περίοδος της Αρχαιότητας υποδιαιρείται σε:

- Αρχαϊκή Εποχή – Κλασσική Εποχή – Ελληνιστική Εποχή – Ρωμαϊκή Εποχή.
- Η Βυζαντινή Περίοδος υποδιαιρείται σε Πρώιμη, Μέση και Ύστερη.
- Οι Νεότεροι Χρόνοι διαιρούνται σε Νεότερη και Σύγχρονη Εποχή, τα χρονικά όρια των οποίων μεταβάλλονται, ανάλογα με τα κριτήρια που χρησιμοποιεί ο κάθε ιστορικός. Η Νεότερη ιστορία διαιρείται σε Πρώιμη Νεότερη και σε Ύστερη Νεότερη ιστορία.

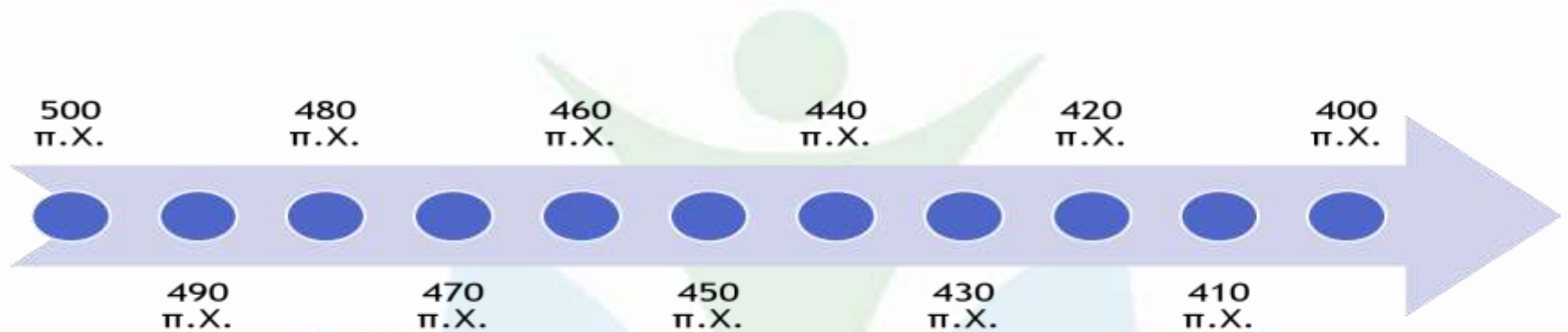

Στυλ κύριου τίτλου

Για την κατανόηση της έννοιας του χρόνου είναι θεμελιώδης η αξιοποίηση μιας διαρκώς εμφανούς στην τάξη γραμμής του χρόνου (ιστορικής γραμμής). Η γραμμή του χρόνου οπτικοποιεί την αλληλουχία των ιστορικών γεγονότων και φαινομένων και των ευρύτερων ιστορικών εξελίξεων. Συντελεί ώστε οι μαθητές να αντιμετωπίσουν μια βασική δυσκολία: να τοποθετούν τα ιστορικά γεγονότα σε μια σειρά, να κατανοούν τον χρόνο που αυτά συνέβησαν καθώς και τον τρόπο με τον οποίο αλληλοεπιδρούν μεταξύ τους.

- Πολύ σημαντικές έννοιες που σχετίζονται με τον ιστορικό χρόνο και χρησιμοποιούνται στην ιστορία για την κατάταξη γεγονότων και φαινομένων είναι ο **αιώνας** (εκατονταετία) και η **δεκαετία**. Οι μαθητές είναι σκόπιμο να μπορούν να χρησιμοποιούν τις έννοιες αυτές, με τη βοήθεια της ιστορικής γραμμής του χρόνου.

Για παράδειγμα, στην ιστορική αυτή γραμμή του 5^{ου} αιώνα π.Χ., διαιρεμένη σε δεκαετίες, μπορούν να αποτυπωθούν ιστορικά γεγονότα όπως: η μάχη του Μαραθώνα, η μάχη των Θερμοπυλών, η μεταφορά του συμμαχικού ταμείου από τη Δήλο στην Αθήνα, η σύναψη των τριακονταετών σπονδών, η έναρξη του Πελοποννησιακού Πολέμου, η έναρξη και το τέλος της Σικελικής Εκστρατείας, το τέλος του Πελοποννησιακού Πολέμου.

- Η έννοια του αιώνα ή και της δεκαετίας δεν συνδέονται πάντοτε με ριζικές αλλαγές.
- Συχνά η διαίρεση σε περιόδους γίνεται με κριτήριο βασικά χαρακτηριστικά ευρύτερων εποχών.
- Έτσι οι ιστορικοί μιλούν για παράδειγμα για τον μακρύ 19^ο αιώνα (1789-1914) και τον σύντομο 20^ο αιώνα (1914-1991).

Στυλ κύριου τίτλου

Κατά τη διδακτική πράξη κρίνεται, επίσης, σημαντική η συνεχής υπόμνηση της ευρύτερης χρονικής περιόδου στην οποία εντάσσεται η διδασκόμενη ενότητα και η εξάσκηση των μαθητών στη χρήση λεξιλογίου μέτρησης του χρόνου (π.χ. δεκαετία, αιώνας). Στο «φωτόδεντρο» υπάρχουν τέτοιες ασκήσεις που μπορεί να λειτουργήσουν ως αφετηρία προκειμένου ο εκπαιδευτικός να εκπονήσει και άλλες, προσαρμοσμένες στις ανάγκες των μαθητών του.

<http://photodentro.edu.gr/lor/simple-search?newQuery=yes&query=%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82%20%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%AF%CE%BF%CE%B4%CE%BF%CE%B9>

Στυλ κύριου τίτλου

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΑΣΚΗΣΗΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

- Μονάδες μέτρησης χρόνου και διάρκεια

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

Διαδραστική δραστηριότητα αντιστοιχίσης των μονάδων μέτρησης χρόνου με τη διάρκεια ιστορικών γεγονότων, φαινομένων και περιόδων. Στόχοι της δραστηριότητας είναι η κατανόηση όψεων του ιστορικού χρόνου και η εξοικείωση των μαθητών με τη διάρκεια των μονάδων μέτρησης του φυσικού χρόνου. Το μαθησιακό αντικείμενο δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να κατανοήσουν το εύρος των μονάδων μέτρησης του φυσικού χρόνου, να κατατάξουν τις μονάδες σύμφωνα με τη διάρκειά τους και να τις αντιστοιχίσουν με τη διάρκεια ιστορικών γεγονότων και φαινομένων.

<http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/11327>

- **ΑΣΚΗΣΗ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΔΩΝ**
- Χρονολογική κατάταξη ιστορικών τεκμηρίων
- ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
- Διαδραστική δραστηριότητα κατανόησης του ιστορικού χρόνου, με την κατάταξη ιστορικών αντικειμένων στην αντίστοιχη ιστορική περίοδο στην οποία αναφέρεται το καθένα. Σκοπός της δραστηριότητας είναι να ταξινομηθούν σωστά εννέα αντικείμενα, ανάλογα με το αν αφορούν στην αρχαία Ελλάδα, το Βυζάντιο ή την Ελληνική Επανάσταση.
- <http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/9476>

- Η έννοια του ιστορικού χρόνου μπορεί να προσεγγιστεί σε πολλαπλά άλλα επίπεδα, τα οποία οι μαθητές δεν είναι εύκολο, ούτε εφικτό, να διδάσκονται, αλλά τα οποία ο εκπαιδευτικός οφείλει να γνωρίζει.
- σύντομος χρόνος (ο χρόνος του ιστορικού γεγονότος),
- μέσος χρόνος (ιστορική συγκυρία),
- μακρός χρόνος (η μακρά διάρκεια πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών δομών)
- μακρότατος χρόνος (γεωλογικός χρόνος).

- Για παράδειγμα, η ελληνική επανάσταση του 1821 παρουσιάζεται με βάση:
- τον μακρό χρόνο της παρακμής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (τέλη 17^{ου}-19^{ος} αι.).
- τον μέσο χρόνο της οικονομικής ανάκαμψης και ολοκλήρωσης της πνευματικής, εκπαιδευτικής και εθνικής αφύπνισης των Ελλήνων (περ. 1750-1821).
- τον σύντομο χρόνο της επαναστατικής προπαρασκευής και της δράσης της Φιλικής Εταιρείας (1814-1821).

Στυλ κύριου τίτλου

Η έννοια του χώρου
σχετίζεται άμεσα με
τις ιστορικές
εξελίξεις, αφού το
φυσικό περιβάλλον
επηρεάζει και
επηρεάζεται από τις
ανθρώπινες
ενέργειες και
δραστηριότητες.

Στυλ κύριου τίτλου

Το φυσικό περιβάλλον προσανατολίζει τις παραγωγικές δραστηριότητες του ανθρώπου.

Ωστόσο, ο άνθρωπος επεμβαίνει σε αυτό τροποποιώντας το ήδη από την αρχαιότητα, ώστε να καλύψει τις ανάγκες του (π.χ. αποξήρανση ελών, δημιουργία φραγμάτων).

- Το μέγεθος του γεωγραφικού χώρου που καταλαμβάνει μια κοινωνία και η διαμόρφωση αυτού (πρόσβαση στη θάλασσα, ύπαρξη πεδιάδων, ορεινοί όγκοι που χρησιμοποιούνται και για την ασφάλεια), αποτελούν παράγοντες ζωτικής σημασίας για την ιστορική της εξέλιξη.

Στυλ κύριου τίτλου

Ένα τοπίο με μεγάλα γεωγραφικά εμπόδια και έντονο γεωγραφικό ανάγλυφο τείνει συνήθως να ευνοήσει την κατάτμηση των πολιτικών ενοτήτων.

Στυλ κύριου τίτλου

Αντίθετα, η ύπαρξη μεγάλων πεδιάδων τείνει να ευνοήσει τάσεις πολιτικής ενοποίησης σε μεγάλες κρατικές ενότητες

Παραδείγματα

Κίνα

Ρωσία

Στυλ κύριου τίτλου

Ποτάμια, οροσειρές, πελάγη και ωκεανοί μπορούν να λειτουργήσουν ως φυσικά σύνορα αλλά και ως γέφυρες επικοινωνίας.

Για παράδειγμα ο Ρήνος και ο Δούναβης δεν ήταν μόνο τα σύνορα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας στην Ευρώπη αλλά και τα κέντρα σύνδεσης και ανταλλαγών με τον Γερμανικό κόσμο.

Στο μάθημα της ιστορίας μπορούμε να διδάξουμε «σχετικά με τον χώρο που διαδραματίστηκε το ιστορικό γεγονός».

Η έννοια του χώρου όμως μπορεί να παρουσιασθεί σε διάφορα επίπεδα:

Κοινότητα,
εθνικός χώρος,
ευρύτερη γεωγραφική περιοχή,
ήπειρος,
οικουμένη.

Με αντίστοιχο τρόπο ιστορικά γεγονότα και φαινόμενα μπορούν να εξεταστούν σε συνάρτηση με ένα ή και περισσότερα από αυτά τα επίπεδα του ιστορικού χώρου

Στυλ κύριου τίτλου

Στο επίπεδο της κοινότητας
εξετάζουμε πώς ένα ιστορικό
γεγονός εξελίχθηκε στο
πλαίσιο αυτής και πώς την
επηρέασε

Παράδειγμα: Η Ελληνική
Επανάσταση του 1821 σε μια
συγκεκριμένη κοινότητα ή
πόλη της Ελλάδας (π.χ.
Μεσολόγγι, Τροιζήνα,
Αίγινα, Κάσος).

Στυλ κύριου τίτλου

Εθνικός χώρος: Εξετάζεται η σημασία ενός γεγονότος ή φαινομένου για ολόκληρο τον εθνικό γεωγραφικό χώρο.

Παραδείγματα:

Πώς οι ρωμαϊκές κατακτήσεις επηρέασαν την Ιταλία τον 2^ο αιώνα π.Χ.;

Πώς ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και ο Εθνικός Διχασμός επηρέασαν το ελληνικό κράτος;

Η σημασία των σλαβικών εγκαταστάσεων στη Βυζαντινή Ελλάδα.

Ο Πελοποννησιακός Πόλεμος ως πανελλήνια σύγκρουση.

Στυλ κύριου τίτλου

Ευρύτερη γεωγραφική περιοχή:

Υπάρχουν ιστορικά φαινόμενα και γεγονότα με διαστάσεις που υπερβαίνουν τα όρια ενός εθνικού χώρου, ακόμη και αν ενίοτε πρωταρχικά αναφέρονται σε αυτόν.

Παραδείγματα:

Η σημασία των ολαβικών μεταναστεύσεων για τα Βαλκάνια.

Οι Έλληνες έμποροι και τα δίκτυά τους επί Τουρκοκρατίας.

Η ελληνική εκπαίδευση επί Τουρκοκρατίας.

Στυλ κύριου τίτλου

Με τον ίδιο τρόπο ιστορικά φαινόμενα και γεγονότα, αλλά και διάφορες ιστορικές εξελίξεις, παρουσιάζονται σε σχέση με μια γεωγραφική ήπειρο.

Παραδείγματα:

Η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία ως μορφή πολιτικής ενοποίησης της Ευρώπης.

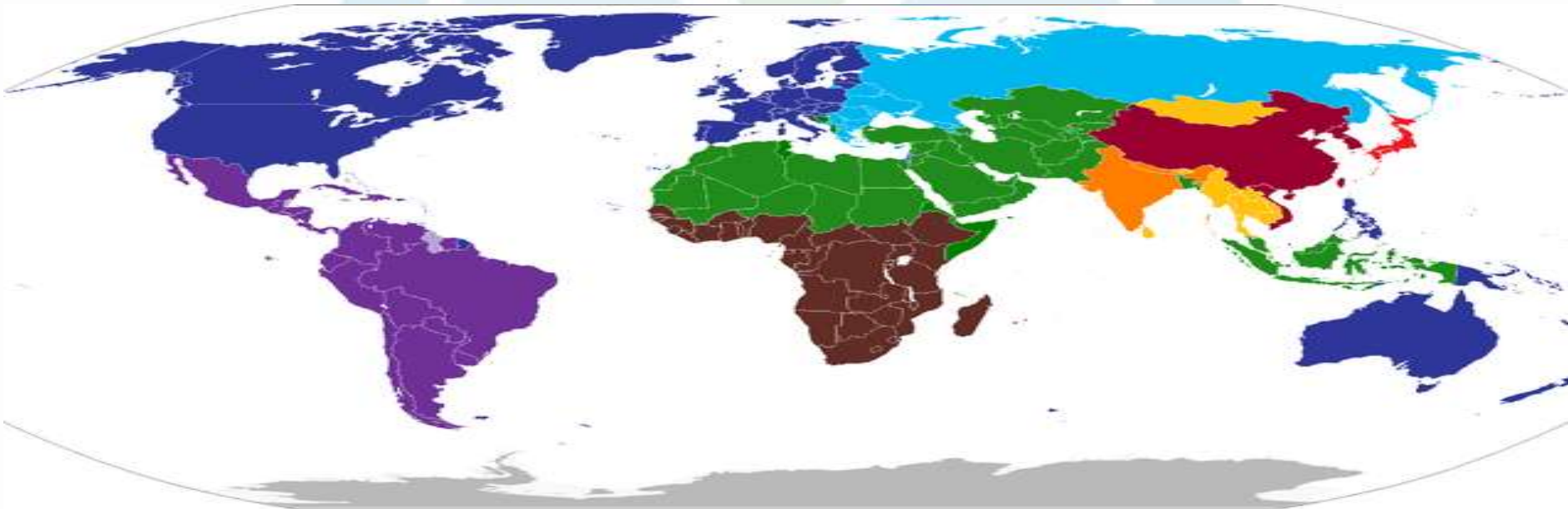
Η Γαλλική Επανάσταση ως ευρωπαϊκό φαινόμενο.

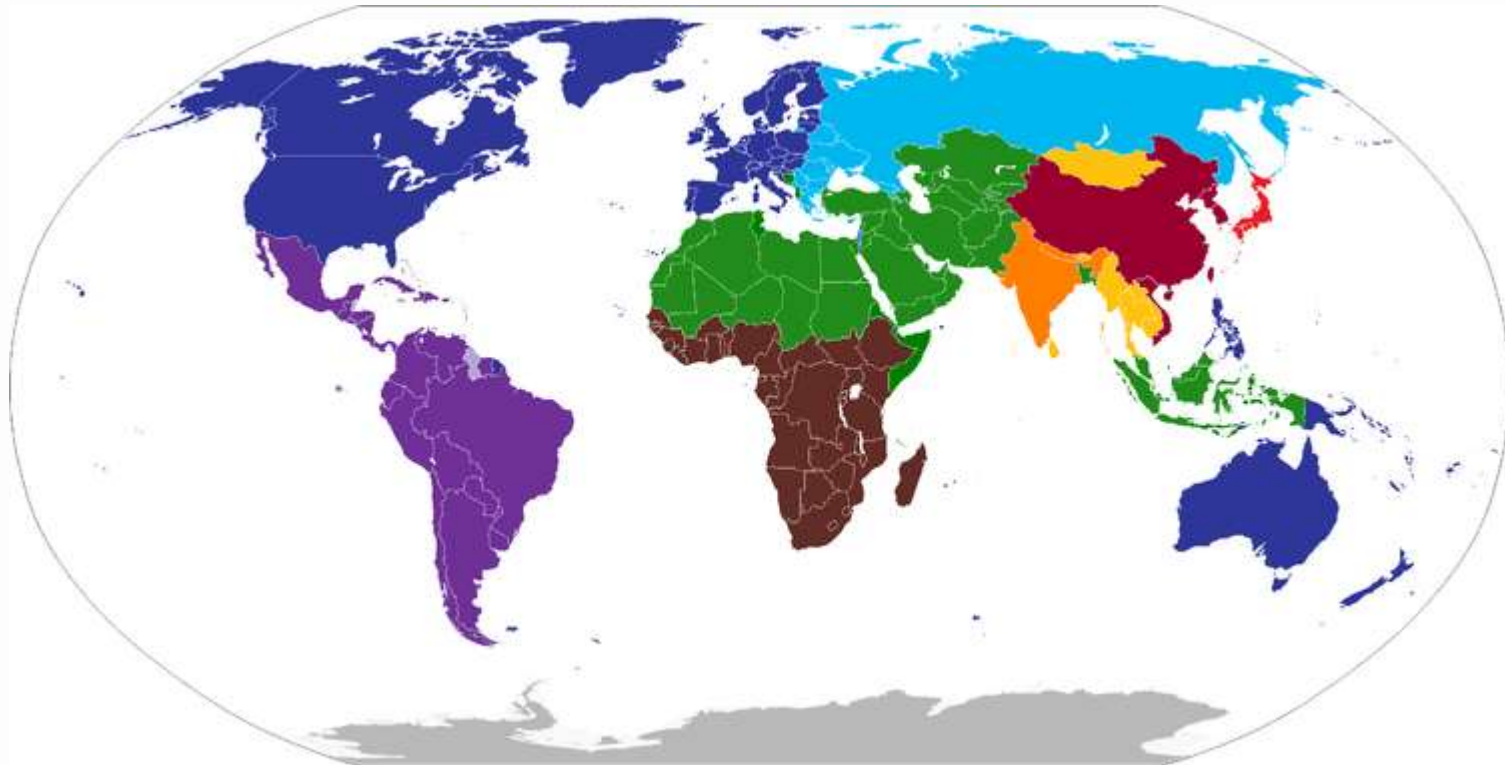

Συχνά οι ιστορικές εξελίξεις μελετώνται και στο επίπεδο ενός διηπειρωτικού και ευρύτερου πολιτισμικού χώρου.

Για παράδειγμα ο Δυτικός Κόσμος επεκτείνεται στην Ευρώπη, στην Αμερική, στην Ωκεανία.

Ο μουσουλμανικός κόσμος επεκτείνεται επίσης στην Ασία, στην Αφρική και στην Ωκεανία.

Στυλ κύριου τίτλου

Στο μάθημα της ιστορίας μπορούμε να διδάξουμε και «αξιοποιώντας αυθεντικούς ιστορικούς χώρους», καθώς οι ίδιοι οι ιστορικοί τόποι έχουν σημαντικές ιστορίες να πουν.

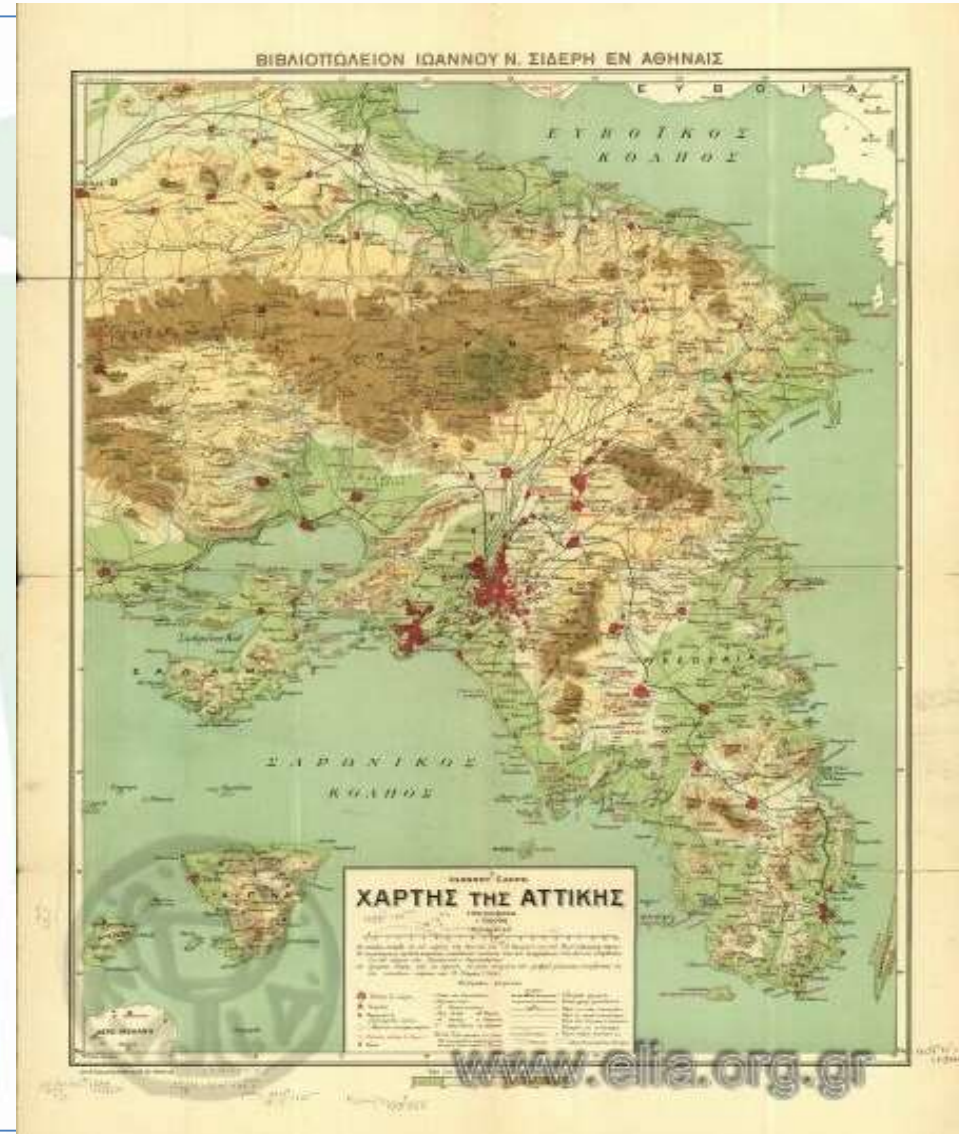

Οι ιστορικοί χώροι:

- Μιλούν μέσω των σχέσεων με τις εγκαταστάσεις που φιλοξενούν το σχεδιασμό τους, τα υλικά κατασκευής τους, το ιδιαίτερο περιβάλλον και την ατμόσφαιρα που αποπνέουν, τα έπιπλα τους και άλλα αντικείμενα που περιέχουν.
- Μπορούν να «αφυπνίσουν τα φαντάσματα των ανθρώπων» που κάποτε ζούσαν και εργάζονταν εκεί.
- Παρέχουν φυσικές αποδείξεις για το πώς τα ευρύτερα ρεύματα της ιστορίας επηρεάζουν ακόμη και μικρές κοινότητες.
- Συμπληρώνονται με πρωτογενή ή δευτερεύοντα γραπτά και οπτικά υλικά. Μπορούν να «διδάξουν» δεξιότητες όπως παρατήρηση, εργασία με χάρτες, ερμηνεία οπτικών στοιχείων, αποτίμηση της προϋπάρχουσας μεροληψίας, ανάλυση, σύγκριση και αντίθεση και επίλυση προβλημάτων.

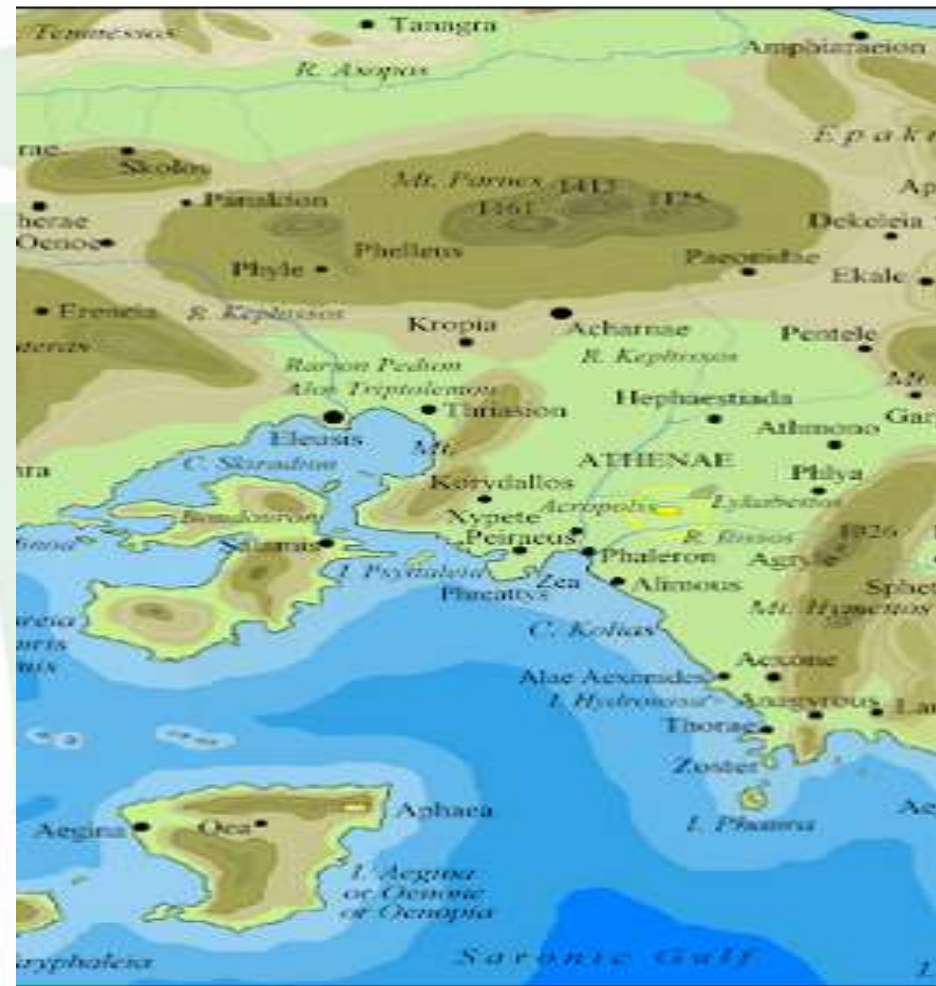
Στυλ κύριου τίτλου

Η εξοικείωση με τον χώρο επιτυγχάνεται με την αξιοποίηση υπομνηματισμένων πολιτικών και γεωφυσικών χαρτών, ώστε να τοποθετούνται τα υπό εξέταση φαινόμενα στο οικείο γεωγραφικό τους περιβάλλον, να αναδεικνύονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά αυτού και ο τρόπος που επέδρασε στις ιστορικές εξελίξεις.

Στυλ κύριου τίτλου

Η εξοικείωση με τον χώρο επιτυγχάνεται με την αξιοποίηση υπομνηματισμένων πολιτικών και γεωφυσικών χαρτών, ώστε να τοποθετούνται τα υπό εξέταση φαινόμενα στο οικείο γεωγραφικό τους περιβάλλον, να αναδεικνύονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά αυτού και ο τρόπος που επέδρασε στις ιστορικές εξελίξεις.

based on the book "Prehistoric Greece" (1999).

Στυλ κύριου τίτλου

Εικόνες, σχεδιαγράμματα και φωτογραφίες τοπίων συμβάλλουν, επίσης, στην εξοικείωση των μαθητών με τον ιστορικό χώρο.

Στυλ κύριου τίτλου

Οι χάρτες είναι διαρκώς παρόντες στην τάξη, είτε αναρτημένοι σε εμφανή από όλους τους μαθητές σημεία της, είτε προβαλλόμενοι σε ψηφιακή μορφή, και λειτουργούν ως σημεία αναφοράς κατά τη διάρκεια της διδακτικής πράξης, τόσο για τον εκπαιδευτικό όσο και για τους μαθητές.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

- διαδραστικός χάρτης και χρονολόγιο - ιστοριογραμμή, με θέμα τις αλλαγές των συνόρων της Βυζαντινής αυτοκρατορίας από το 1180 έως και το 1261. Στόχος είναι να προσδιοριστούν στον χώρο και τον χρόνο σημαντικά γεγονότα, που αφορούν στις Σταυροφορίες, την Άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους, τη διαμόρφωση των νέων κρατών και την ανασύσταση του βυζαντινού κράτους με την ανάκτηση της Κωνσταντινούπολης.
- <http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/9128?locale=el>

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

- Αποικίες των Ελλήνων
- Χάρτης της Μεσογείου με τις ελληνικές αποικίες της αρχαιότητας και πληροφορίες για τον Α' και τον Β' Αποικισμό.
- <http://photodentro.edu.gr/v/item/ds/8521/2822>

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

- Η εποχή του Λίθου στην Ελλάδα
- Διαδραστικός χάρτης με θέμα την εποχή του Λίθου στον ελλαδικό χώρο. Προσδιορίζονται γεωγραφικά οι οικισμοί και τα επιμέρους ευρήματα της Παλαιολιθικής, της Μεσολιθικής και της Νεολιθικής περιόδου στην Ελλάδα.
- <http://photodentro.edu.gr/v/item/ds/8521/9186>